

הלכות ראש השנה

סימן תקפ"א

תניא בפרקי ר"א בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה שאז עלה לקבל לוחות אחרונות והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ג והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהילים מ"ז: ו') עלה אלהים בתרועה וגו' לכן התקינו חז"ל שיהיו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החדש כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג': ו') אם יתקע שופר בעיר וגו' וכדי לערבב השטן וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה ויש מי שמרבין לומר סליחות ותחנונים מר"ח אלול ואילך.

כתב המהר"ח זללה"ה בשער הכוונות – דרושי ראש השנה הקדמה: "ענין הסליחות של בני ספרד באשמורת הבוקר ליל חדש אלול עד יו"כ. העיד לי כבוד הרב יונתן סאג"ש ז"ל שהוא ראה למורי ז"ל (הארי הקדוש) שהיה אומר מלה במלה עם הצבור.

לרב כהן צדק מנהג ב' ישיבות לומר סליחות ותחנונים בעשרת ימי תשובה וכן אמר רב עמרם בעשרת ימי תשובה משכימין לב"ה בכל יום ומתחיל ש"צ אשרי וקדיש ומתחיל תחנונים ומסיים ואנחנו לא נדע וקדיש.

ואמר רב האי מנהג לומר תחנונים בהנך עשרה ימים לחוד ושמענא דבמקצת אתרוותא קיימי מר"ח אלול ואמרי דביה סליק משה להר בפעם ג' ונחית בלוחות שניות ב"ה ככל המוסף לבקש רחמים זכות הוא לו ואינו מנהגינו כהנך דקיימי מר"ח אלול ומנהג אשכנז כשחל ר"ה ביום ה' או בשבת אז מתחיל ביום ראשון שלפנינו לעמוד באשמורת הבקר ואומרי סליחות ותחנונים ורוב צבור מתענין ומתפללין תפלת תענית וכשחל ר"ה בב"ג אז מתחילין ביום ראשון בשבוע שלפני השבוע שחל ר"ה להיות בתוכה. נוהגין באשכנז להתענות כולם בער"ה וסמוך לזה ממדרש ר' תנחומא ולקחתם לכם ביום הראשון וכי ראשון הוא והלא ט"ו הוא אלא ראשון לחשבון עונות משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך הניח להם שליש כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו הניח להם שליש השני כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו והניח להם הכל כך המלך זה הקב"ה בני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה ער"ה הגדולים מתענין ומוותר להם שליש עונותיהם ב"י ימים בינונים מתענין ומוותר להם ב' שלשים ב"ה הכל מתענין ומוותר להם הכל במוצאי י"ה עוסקים במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות לכך קורא י"ט ראשון ראשון לחשבון עונות ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש א"ר סימון כתיב כי מי גוי גדול וגומר ר' חנינא ור' יהושע אומרי איזו אומה כאומה זו שידעת אופיה של אלהיה פי' מנהגיו ודיניו שמנהגו של עולם אדם שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואין חותך צפרניו לפי שאינו יודע איך יצא דינו אבל ישראל אינן כן לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין זקנם ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחים בר"ה לפי שידעין שהקב"ה יעשה להם נס לפיכך נוהגין לספר ולכבס בער"ה ולהרבות מנות בר"ה ומכאן תשובה למתענין בר"ה ונוהגין באשכנז שאין נפילת אפים בער"ה כמו בשאר עיי"ט אע"פ שנופלין על פניהם בבקר באשמורת:

סימן תקפ"ב

ערבית נכנסין לב"ה וקורין קריאת שמע בברכותיה וחותמין ופרוס ומתפללין שבע ברכות ג' ראשונות וג' אחרונות וקדושת היום באמצע כמו בשאר המועדות אלא שחותמין בשלישי המלך הקדוש כדאיתא בפ"ק דברכות אר"ח סבא משמיה דרב כל השנה מתפללין האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מי ימים שבין ר"ה וי"ה שאומרים המלך הקדוש המלך המשפט ר"א אומר עשרת ימי תשובה אם אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט יצא ואסיקנא מאי הוי עלה רב יוסף אמר האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר המלך הקדוש המלך המשפט ובדיעבד פליגי מדאמר ר"א יצא מכלל דלרבה אפילו בדיעבד לא יצא והלכתא כרבה הילכך לא יצא וצריך לחזור הילכך בהאל הקדוש אם טעה בו חוזר לראש כדלעיל דג' ראשונות חשובות כאחד ואם טעה בהמלך המשפט אם נזכר קודם שעקר רגליו חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר למאי דפרישית לעיל גבי אמצעיות אין להם סדר ואם לא נזכר עד שעקר רגליו חוזר לראש ואבי"ה כתב דלא פליגי אלא לכתחלה אבל בדיעבד לכולי עלמא אינו חוזר וכ"כ הראב"ד והרמב"ם ורי"ף כתב שחוזר ולזה הסכים א"א ז"ל: נוהגים באשכנז להתפלל בר"ה ויה"כ בכריעה לפי שאנו תלויין בדין לפיכך יכוין להתפלל באימה וביראה והמדקדקים מכוונין לזקוף בסוף הברכות משום הא דתניא בפרק אין עומדין (ברכות לד:) אלו ברכות ששוחין בהם תחלה וסוף באבות ובהודאות ואם בא לשחות בסוף כל ברכה וברכה מלמדין אותו שלא לשחות ותקנו להוסיף בברכת מגן זכרנו לחיים כי בחיים נופל לשון זכירה דכתיב (יחזקאל י"ח: כ"ב) ובשוב רשע מרשעתו כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו לו בצדקתו אשר עשה יחיה וכתוב זכירה באברהם דכתיב כי זכר את דבר קדשו וגומר לפיכך תקנו זכירה במגן ויש במטבע זה י"א תיבות עד מלך עוזר ומושיע ומשם ואילך הוא מטבע הברכה כנגד י"א תיבות שבפסוק החפץ אחפץ מות רשע וגו' וי"א תיבות שבפסוק ובשוב רשע מרשעתו וכן יש בפסוק (ישעיהו ו': י"ג) ועוד בה עשיריה וגו' ותקנו כנגד אלו הפסוקים שיש בהם תשובה לפי שהן ימי תשובה ויש בהם ס"ח אותיות כמניין חיים וזהו זכרנו לחיים וכנגד ס"ח תיבות שיש בפרש' הקרבנות של ר"ה בפנחס וכנגד ס"ח אלפין שהם בעשרת הדברות על שם עץ חיים היא למחזיקים בה ואנו מבקשים חיים בזכות התורה והר"מ מרוטנבורג היה אומר לחיים בשוא ולא לחיים בפתח כי לחיים משמע לא חיים כדאיתא בנדרים [יא.] לחולין כמו לא חולין ולא היה אומר לחיים טובים אלא לחיים עד לבסוף בהודאה שהיה אומר וכתוב לחיים טובים כי המבקש צריך לבקש תחלה דבר מועט ואח"כ מוסיף והולך כמו שמצינו (תהילים י"ט: י"ג) בדוד תחלה אמר שגיאות מי יבין ואח"כ בקש על הזדונות דכתיב גם מזדים חשוד עבדך ואח"כ אל ימשלו בי אז איתם פירוש העבירות החזקות ומביא משל לזה א"ר אבא כותים הללו יודעים לבקש על הפתחים תחלה אומר תן לי מעט מים ונותנין לו תנו לי בצל אחד ונותנין לו אומר בצל בלא פתא נסיב ליבא כך הצדיקים יודעים לרצות בוראם שנאמר שפתי צדיק ידעון רצון וגם לפי חשבון התיבות שכתבתי שיש בה אין לאומרו: מי כמוך יש בו ח' תיבות עד ונאמן אתה כנגד ויזכור כי בשר המה שיש בה ח' תיבות: ובכן תן פחדך יש בו מ"ד תיבות וכן יש במלך עד בכל משלה כנגד מ"ד תיבות שיש מן (זכריה ח': כ') כה אמר ה' צבאות עד אשר יבא עמי לחלות פני ותקנו לומר ובכן לשון המקרא ובכן אבא אל המלך וגו' לפי שהוא עתה יום הדין ואנו באין לפני ממ"ה הקב"ה בכך עולה ע"ב רמז לשם של ע"ב ושם של ד' מתגלגל בצירופו ע"ב ומוסיפין בהודאה וכתוב לחיים כשמגיעין לוכל החיים יודוך סלה יאמר וכתוב לחיים טובים כל בני בריתך ובשים שלום סמוך לחתימה מוסיפין בספר חיים ברכה ושלום ויש מהגאונים שאמרו

שאין לאומרו משום דק"ל (ברכות לד) לא ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות ולא בג' אחרונות וכ"כ בה"ג לא ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות וכו' ומהכא לא שבקו רבנן למימר אפי' זכרנו לחיים במגן וכתוב במודים נמי לא אמרינן אבל בספר חיים אומרים בשים שלום דסלקו להו י"ח והו' להו כתחוננים ורב האי כתב שיש לומר אותו וההיא דאל ישאל אדם צרכיו בג' ראשונות היינו דוקא בצרכי יחיד אבל בצרכי רבים שרי וכן יש במסכת סופרים (פ"ט) כשם שחתימתן של ר"ה ויה"כ משונה משאר ימים טובים כך תפלתן משונה ואין אומרים זכרנו בג' ראשונות וכתוב בג' אחרונות אלא בשני ימים טובים של ר"ה וביה"כ בלבד ובקושי התירו ע"כ וכבר נהגו לאמרו כל י' ימי תשובה ואדרבה תמהתי מעולם למה א"א ובכן תן פחדך כל עשיית דמ"ש זה התוספת שבברכת קדושת השם ממה שמוסיפין באבות וגבורות ושמעתי שיש מקומות שנוהגין לאומרו וכתב ר"י שאם לא אמר זכרנו ומי כמוך וכתוב לחיים ובספר חיים שמחזירין אותו כמו בהמלך הקדוש ואם מסופק אם אמרו אם לאו חוזר וכתב א"א הרא"ש ז"ל אני תמה למה מחזירין אותו כיון שאינו מוזכר בתלמוד דבהמלך הקדוש והמלך המשפט איכא פלוגתא ופסיק תלמודא דלא יצא אבל בזכרנו ומי כמוך אם תקנת גאונים היא לאומרו מנלן דמחזירין אותו אין זה משנה ממטבע ברכות כיון שאינו מוזכר בתלמוד ע"כ וכ"כ הרמב"ן ז"ל בשם הגאונים שאין מחזירין אותו בין יחיד בין ש"צ ואומר אתה בחרתנו וכו' ותתן לנו ה' אלהינו את יום הזכרון הזה ואין צריך להזכיר ר"ה לומר ואת יום ראש חדש הזה דק"ל זכרון אחד עולה לכאן ולכאן וכשאמר את יום הזכרון הזה גם ר"ה בכלל דכתיב וביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וכתוב והיה לכם לזכרון ואכולהו קאי ואם הוא שבת אומר את יום המנוח הזה ואת יום הזכרון הזה וא"א ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון לא בר"ה ולא ביה"כ אבל רב שר שלום כתב אומר בב' ישיבות בר"ה וביה"כ בין בתפלה בין בקדושה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה שהרי כתיב אלה מועדי ה' בריש ענינא ובסוף ענינא וידבר משה את מועדי ה' וקאי אכל ענינא אפסח עצרת ר"ה ויה"כ סוכה ושמני עצרת כולו איתקוש להדדי לקרותו מועדי ה' מקראי קודש וכ"כ רב פלטוי גאון זצ"ל ותתן לנו ה' אלהינו באהבה מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון את יום הזכרון הזה וכ"כ רב שמואל בן חפני מנהג ב' ישיבות לאומרו וכתב עוד שאם חל ר"ה בחול אומר יום תרועה מקרא קודש ואם חל בשבת אומר זכרון תרועה מקרא קודש וכן נוהגין באשכנז וכתב רב האי שאין מנהג לומר מועדים לשמחה חגים וזמנים לששון אלא את יום הזכרון הזה זכרון תרועה וכן פשט המנהג ונוהגין בספרד לומר את יום חג פלוני הזה את יו"ט מקרא קודש הזה ובר"ה לומר את יום חג פלוני הזה את יום מקרא קודש הזה והכי איתא במ"ס בין בתפלה בין בכוס צריך להזכיר י"ט מקרא קודש הזה יום חג פלוני הזה ובר"ה ביו"ט מקרא קודש הזה ובר"ה הזה וביום ר"ה הזה וביום תקיעת שופר הזכרון הזה ובאשכנז אין נוהגין לאומרו והכי מסתבר דכיון שאומר את יום חג פלוני הזה הכל בכלל דמאי שנא להזכיר מקרא קודש טפי מאיסור עשיית מלאכה ושאר כל הלכותיו וכן א"ר האי גאון א"א בבבל אלא ותתן לנו את יום חג פלוני הזה : ואומר יעלה ויבא מלך על כל העולם כולו בכבודך קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך ושמחנו בישועתך וטהר לבנו לעבדך באמת כי אתה אלהים אמת ודברך מלכנו אמת וקיים לעד בא"י מלך על כל הארץ מקדש ישראל ויום הזכרון ואם שבת חותם מקדש השבת וישראל ויום הזכרון אבל והשיאנו הנהיג ר"י בגרמיש"א שלא לאמרו לפי שברכת מועדיך לא שייך אלא בג' רגלים דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך וסמך ליה איש כמתנת ידו כברכת ה' אלהיך וכ"כ רב שאלתיאל דברכת מועד זה קרבן חגיגה דכתיב כברכת ה' אלהיך וזה אינו כי אם ג' פעמים בשנה ומטעם זה אין

לומר במוסף ואין אנו יכולין לעלות ולראות לפניך אלא ואין אנו יכולין לעשות חובותינו לפניך אבל ר"י בר"י הנהיג במגנצא לאומרו בר"ה ויה"כ בשם ר"א הגדול וגם רבי משולם שאל את פי ראש ישיבה שבירושלים והשיבו שאומר אותו וכ"כ רב יהודאי ריש מתיבתא יחיד צ"ל בתפלה בר"ה מלך והשיאנו ובאשכנז ובצרפת נוהגין שלא לאומרו ובשאר ארצות אומרין אותו ומקדש ש"צ בב"ה כמו בשאר י"ט ואומר זמן דהכי מסקינן הלכתא אומרים זמן בר"ה ויה"כ ונפטרין לבתיהם לשלום נוהגין באשכנז כל אחד מבקש לחבירו ואומר לו תכתב בשנה טובה :

סימן תקפ"ג

גרסינן בפ"ק דכריתות (ה:) אמר רבה מאן דבעי למידע אי מסיק שתא אי לא מייתי בהדין עשרה יומי שבין ר"ה ליה"כ שרגא בביתא דלא נשיב זיקא אי משיך נהורא ידע דמשיך שתא ומאן דבעי למידע אי מצלח עסקיה אי לא מרבי תרנגולא אי שמין שפיר ידע דמצלח אמר אביי השתא דאמרת סימנא מלתא היא יהא איניש רגיל למיכל בריש שתא אתרוגא קרי רוביא כרתי סלקי ותמרי רוביא פירש רש"י תלתן רוביא ירבו זכיותינו כרתי יכרתו כו' סלקי יסתלקו כו' תמרי יתמו כו' קרי מפני שממהר להיות גדל ומזה רבו המנהגים כ"מ ומקום לפי מנהגו כמו באשכנז שרגילין לאכול בתחלת הסעודה תפוח מתוק בדבש לומר תתחדש עלינו שנה מתוקה ובפרובינצ"א נוהגין להביא על השלחן כל מיני חידוש ואוכלין ראש כבש והריאה לומר נהיה לראש ולא לזנב והריאה לפי שהיא קלה והר"מ מרוטנבורג היה רגיל לאכול ראש איל זכר לאילו של יצחק :

סימן תקפ"ד

שחרית משכימין לבה"כ ומסדרין הברכות וקורין הזמירות כדרך שאומרים בשבת ויש מקומות שמוסיפין מזמורים מענינו של יום כגון מלפניך משפטנו יצא והרנינו לאלהים עוזנו וקורין ק"ש בברכותיה ומתפללין כדרך שהתפללו ערבית ומחזיר ש"צ התפלה בכוונה ובנחת מלה במלה וכל הציבור יכוונו למה שאומר ש"צ ולא ישיחו שיחה בטלה ויש מקומות שנוהגין לומר פיוטים מענינו של יום וא"א הלל בר"ה ויה"כ דא"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מפני מה א"א ישראל שירה לפניך לא בר"ה ולא ביה"כ אמר להם אפשר אני יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים לפני נפתחין וישראל יאמרו שירה ומוציאין ב' ספרים בא' קורין ה' בפרשת וירא אליו מן וה' פקד את שרה עד ויהי אחר הדברים האלה ואם שבת קורין בו ז' ומפטיר קורא בשני בקרבנות בפ' פנחס ובחדש השביעי עד סוף פסקא ומפטיר קורא בתחלת ספר שמואל ויהי איש אחד מן הרמתיים עד וירם קרן משיחו :

סימן תקפ"ה

ועומד התוקע לתקוע שצריך שיתקע מעומד דכתיב יום תרועה יהיה לכם וילפינן מלכם דכתיב גבי עומר וספירת העומר מעומד דכתיב מהחל חרמש בקמה אל תקרי בקמה אלא בקומה וקודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר ולא לתקוע דלאו בתקיעה תליא מילתא אלא בשומע כדתנן (כז:) התוקע לתוך הבור כו' לא יצא כתב א"ה ויברך שהחיינו ויתקע תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותרי"ת ג"פ ואם התחיל ולא יכול להשלים כתב ר"י דבר פשוט הוא שמשלים אחר ואפילו ג' ודי בברכה שבירך הראשון כי הראשון מברך בשביל כל הצבור ותוקע ולמה יברך השני ואפילו אם בירך ולא יכול לתקוע כלל השני תוקע בלא ברכה וברכה לבטלה לא הוי כיון שיוצא בתקיעת השני אמר רבי יצחק למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין וחוזרין ותוקעין ומריעין כשהן

עומדין כדי לערבב השטן פירוש למה תוקעין מיושב קודם מוסף וחוזרין ותוקעין על סדר ברכות למה מקדימין לתקוע מיושב כדי לערבב השטן פ"י כדי שיתערבב מיד בתקיעה ראשונה שלפני התפלה ולא יקטרג בשעת תפלה וי"מ שמכח תקיעה ראשונה מתערבב בשנייה והכי איתא בירושלמי בלע המות לנצח וכתוב והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול כד שמע קול שופר חדא זימנא בהיל ולא בהיל אומר שמא ההיא זימנא דשופר גדול כד שמע תניינא אומר ודאי מטא זמניה ומירתת ומתערבב ולית ליה פנאי למיעבד קטיגוריא אבל לעולם עיקר תקיעה היא מעומד שהיא על סדר ברכות כדתנן העובר לפני התיבה ב"יט של ר"ה השני מתקיע פירוש מי שמתפלל תפלת מוסף מתקיע ודקדק רב האי מדקאמר מתקיע ולא אומר תוקע אלמא אחר תוקע ולא ש"צ וכתב א"י ז"ל והטעם כי הא דתנן בפרק אין עומדין (ברכות לד.) העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרופ פ"י שמא יטרף דעתו בעניית אמן ואז לא ידע מהיכן יתחיל לחזור ואם אין שם כהן אלא הוא לא ישא את כפיו מזה הטעם עצמו ואם הוא בטוח שנושא כפיו וחוזר לתפלתו שאינו מתבלבל רשאי וכן הטעם בכאן דתקיעה ודאי לא הוי הפסק הלכך אם הוא מובטח שחוזר לתפלתו רשאי לתקוע וכ"כ בעל העיטור מסתברא שאם ש"צ יודע לתקוע הרשות בידו אלא מנהג הראשונים שהיו זריזין במצות ומחבבין אותן כל אחד ואחד נוטל חלקו כדי לקבל שכר וכ"כ אחי ה"ר יחיאל ז"ל וכן עוד מנהג באשכנז שגדולי העיר מקדימין לתקוע כל מי שזריז בו יותר מה שאין כן בספרד שבורחים מן המצוה עד שצריכים לשכור אחד מן השוק לתקוע להם ולא ידעתי מאין מצאו היתר זה כי נ"ל שאסור כדתניא (ב"מ נח:) השוכר את הפועל לשמור הפרה והתינוק אין נותנין לו שכר שבת אלמא בהדיא קתני שאסור ליטול שכר שבת אלא ע"י הבלעה כדמפרש בסיפא דברייתא ששכרו לשמור חדש משם יראה שיצא שכרו בהפסדו וע"ז נאמר עבירה גוררת עבירה ע"כ: וא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין בה בתחלתה מריעין לה בסופה מ"ט משום דלא מיערבב שטן ומפרש בה"ג דלא דאקלע בשבתא אלא דאיתיליד אונסא ולא תקעו רמז לדבר אין שטן ואין פגע רע ראשי תיבות שופר פ"י כשיש שופר אין פגע רע אע"פ שאין שופר מפורש בתקיעות ר"ה אנו לומדין אותו מיובל דכתיב ב' והעברת שופר תרוע' בחדש השביעי:

סימן תקפ"ו

שופר של ר"ה צריך שיהיה ראוי לתקוע בו ושיתקע התוקע במקום שראוי לתקוע ובזמן שראוי לתקוע ויהיה התוקע ראוי לתקוע ושתהיה התקיעה כסדרה והכשרה: שופר הראוי לתקוע בו כיצד שיהא של איל וכפוף דא"ר אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידתו של יצחק ומעלה אני עליכם כאילו עקדתם עצמכם לפני וכפוף דא"ר לוי מצות שופר של ר"ה וי"ה בכפוף ואיתא בירו' כדי שיכפפו לבם בתפלה ודווקא לכתחלה אבל בדיעבד או שאין לו איל וכפוף יוצא בשאר מינין ובפשוט חוץ מבשל פרה דתנן כל השופרות כשרים חוץ משל פרה נמצא שיש בו ג' חילוקים של פרה פסול אפילו בדיעבד וכ' הרמב"ן וה"ה בקרני רוב החיות שהם עצם א' ואין שמם בלה"ק שופר שאין נקרא שופר אלא מקרנים החלולים שיש להם זכרות בפנים ונקלף גלדן מן הזכרות כגון של כבשים ואילים ועזים אבל רוב החיות הן עצם א' ופסולים כמו של פרה וכל שאר מינין כגון יעל ועזים כשרים בדיעבד אפילו הם פשוטים ולכתחלה בעינן שיהא כפוף ואפילו בשל עזים ומ"מ מצוה מן המובחר לחזור אחר של איל לזכור עקידת יצחק והרמב"ם ז"ל כתב כל השופרות פסולים חוץ מקרן הכבשים והכל תפשו עליו בזה: הגוזל שופר ותקע בו יצא אפילו לא נתייאשו הבעלים ממנו שופר של ע"ג של עו"ג לא יתקע בו ואם תקע בו יצא של ע"ג של ישראל לא יצא שאינה בטלה עולמית וכתותי מכתת שיעורא הלכך

אפילו בשל עו"ג לא יצא א"כ לא נתכוון לזכות בו אבל אם נתכוין לזכות בו הו"ל ע"ג של ישראל ואע"פ שהוא גזול הא אמרינן דיוצא בגזול: המודר הנאה משופר מותר לתקוע בו תקיעת מצוה דמצות לאו ליהנות ניתנו ולא חשיב הנאה מה שיוצא בו ידי חובתו. כל הקולות כשרים בשופר הלכך היה קולו עב מאד או דק מאד או באיזה ענין שיהיה כשר ניקב וסתמו שלא במינו אפילו אם אינו מעכב התקיעה לאחר הסתימה שחזר קולו לכמות שהיה בתחלה פסול אפילו נשתייר בו רובו ובע"ה כתב ואם נשתייר שיעור שופר ממקום הנקב עד הנחת פיו כשר כי היכי דאמרינן בנסדק לרחבו ולא נהירא: סתמו במינו אם אינו מעכב התקיעה ונשתייר רוב כשר אע"פ שהיה מעכב קודם סתימה ואם מעכב התקיעה פסול אע"פ שנשתייר בו הרוב כך היא דעת הגאונים וכ"כ הרמב"ם ז"ל. ולדעת ר"י אם סתמו במינו ונשתייר בו הרוב אפילו מעכב התקיעה שלא חזר קולו לכמות שהיה כשר סתמו שלא במינו אם מעכב התקיעה שלא חזר קולו לכמות שהיה כשהוא שלם פסול אפילו אם נשתייר בו הרוב וכן אם נשאר קולו כמו שהיה קודם סתימה פסול כיון שנשתנה קולו מכמות שהיה כשהיה שלם אבל אם לא היה מעכב התקיעה כשר אע"פ שסתמו שלא במינו כיון שנשתייר בו רוב וכל זמן שלא סתמו כשר אע"פ שנשתנה קולו שכל הקולות כשרים בשופר ולזה הסכים א"א ז"ל: נסדק לארכו אפילו כל שהוא פסול ה"מ שלא דבק אבל דבק כשר והוא שדבקו במינו וכתב הרמב"ן דסתימת דבק לא חשיב במינו א"כ חממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו אחד אל אחד אבל א"א ז"ל כתב שדבק חשיב במינו ולא חשיב שלא במינו אלא כשסותם הנקב בחתיכה אחרת אבל כשמחברו בדבק חוזר לכמות שהיה ואין הדבק ניכר בין הסדקים ואם נסדק כולו בין מצד אחד בין משני צדדין ודבקו אפילו חממו באור וחבר סדקיו זה עם זה פסול נסדק לרחבו אם נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה כשר אפילו אם מעכב התקיעה דחשיב לאידך כמאן דשקיל והוה ליה ארוך וקצרו ואם לאו פסול ודוקא שנסדק רוב רחבו אבל מיעוטו הו"ל נקב בעלמא וכשר וכמה שיעור תקיעה כדי שיאחזנו בידו ויראה מעט לכאן ולכאן והיינו דאמרי' שיעור שופר טפח דהיינו ד' אצבעות בגודל שהם ו' בקטנה ויאחזנו בד' אצבעות בינונית ומה שיראה ממנו לכאן ולכאן משלים והא דקאמר כדי שיאחזנו לאו אתוקע קאי דאם כן הו"ל למתנייה בהדיא הכל לפי מה שהוא אדם ואגרופו של בן אבטיח הוא גדול טפי אלא כדי שיאחזנו אדם סתמא והיינו טפח כדפרישית וה"ר יצחק גיאת כתב שצריך טפח שוחק כדי שיראה לכאן ולכאן ולמאי דפרישית א"צ: דבק שפרי שופרות זו עם זו ועשה מהם שופר פסול אפילו יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר הוסיף עליו כל שהוא בין במינו בין שלא במינו פסול אפילו היה בו שיעור שופר: הפכו ותקע בו לא יצא ל"ש הפכו כדרך שהופכין החלוק שהחזיר פנימי לחיצון והחיצון פנימי ל"ש אם הניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב היה ארוך וקצרו אם נשאר בו שיעור תקיעה כשר. גרדו והעמידו על גלדו פ"י שעשאו דק מאוד כמו גלד כשר בין גרדו מבפנים בין גרדו מבחוץ לא הוציא כל הזכרות אלא ניקב בו ותקע בו כשר אבל אם הוציא כל הזכרות ועשה ממנו שופר כגון שניקב בו פסול צפהו זהב בעביו במקום הקצר שהוא מקום הנחת פיו פסול שלא במקום הנחת פיו בכל אורך השופר מצד הקצר עד צד הרחב אם נשתנה קולו מחמת הציפוי פסול ואם לאו כשר וכתב הרמב"ם לפיכך אלו שמציירין צורות לנאותו לא יפה הם עושין שמא נשתנה קולו מחמת הציורין אע"פ שאין כולו מצופה במיני הציורין לפעמים הקול משתנה בהן אבל אם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב היינו מוסיף עליו כל שהוא ופסול אפילו לא נשתנה קולו וי"מ צפהו זהב במקום הנחת פיו אפילו באורך השופר אם הוא מיד סמוך לראשו בצד הקצר פסול לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו ושפתו מכסה עליו ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר ולמדו מכאן שאם הרחיק השופר ונפח בו ותקע בו פסול כיון שאין

השופר נוגע בפיו וכ"כ הרמב"ם נתן שופר בתוך שופר אם שמע קול פנימי לבד כגון שהוא בולט יותר מן החיצון ונתן הפנימי בפיו כשר והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון ואם אינו בולט אז א"א שלא ישמע אלא קול שניהם ולא יצא דשופר אחד אמר רחמנא ולא שנים וג' שופרות: נפל עליו גל ואי אפשר ליטלו בלא טילטול אבנים אסור ותדחה התקיעה וכן אין מוציאין אותו חוץ לתחום ולא עולין בשבילו באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה ולא שטין במים להביאו אע"פ שאין בהם אלא איסור דרבנן ולא חותכין אותו לתקנו אפי' בדבר שאין בו אלא איסור דרבנן כגון מגל שאין דרך לתקנו בו והוי כלאחר יד שהעמידו דבריהם לבטל דברי תורה בשב ואל תעשה וכי ה"ר יונה דוקא ישראל אסור לעשותו אבל מותר לומר לעו"ג לעשותו כיון שאין בו אלא משום שבות דאמירה לעו"ג שבות דשבות ושבות דשבות במקום מצוה שרי והתוס' לא כ"כ במסכת שבת (קכא.) ויכול ליתן לתוכו מים או יין לצחצחו אבל מי רגלים אף בחול אסור מפני הכבוד:

סימן תקפ"ז

מקום הראוי לתקוע בו כיצד כגון מקום שתשמע בו התקיעה בלא עירבוב אבל אם שמע בערבובי' לא יצא לפיכך העומד בבור או בחבית גדולה ותוקע ושמעו אחרים מבחוץ לא יצאו שאין שומעין אלא קול הברה אבל הוא עצמו יצא ששמע קול שופר אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמרה יצא שכל מה ששמע בין בפנים בין בחוץ היה קול שופר והאחרים לא יצאו אף על פי שבסוף התקיעה שמעו קול שופר כיון שלא שמעו קולו בתחלה לא יצאו ששומע תחלת תקיעה בלא סופה או סופה בלא תחלתה ואין באותה מקצת שיעור תקיעה לא יצא ובה"ע כתב שאפילו אם יש במקצתה שיעור תקיעה לא יצא:

סימן תקפ"ח

בזמן הראוי לתקוע כיצד משעת הנץ החמה עד הלילה דתנן כל היום כשר לתקיעת שופר ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא אבל בלילה לא לפיכך שמע מקצת תקיעה בלילה ומקצתו ביום לא יצא: שמע ט' תקיעות מט' ב"א כגון תקיעה מזה ותרועה מזה אח"כ אפי' בט' שעות ששהו בהן הרבה יצא. שמע ט' תקיעות מט' ב"א שתקעו כולם כאחד לא יצא שאין כאן פשוטה לפניו ופשוטה לאחריה ושבת לאו זמן תקיעה הוא דתנן י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת במקדש היו תוקעין אבל לא במדינה שאין הכל בקי' בתקיעת שופר וחיישינן שמא יטלנו בידו לילך אצל בקי ללמדו ויעבירו ד"א ברה"ר ור"י היה תוקע בבית דינו וסמך לו על הא דתנן משחרב ב"ה התקין ריב"ז שיהו תוקעין בכל מקום שיש בו ב"ד ולפניהם ורוצה לפרש כל ב"ד ואפי' של ג' ולא נהגו כן שכל המפרשים פי' ב"ד של כ"ג שהן סנהדרי קטנה ואע"פ ששבת לאו זמן תקיעה היא מותר לומר לקטן שלא הגיע לחינוך שיתקע בשב' כדי להתלמד לתקוע אבל אם הגיע לחינוך אסור לומר לו לתקוע ואם תקע מעצמו אין צריך למחות בידו:

סימן תקפ"ט

אדם הראוי לתקוע לאפוקי חרש שוטה וקטן דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים י"ח ואשה נמי אינה חייבת דהוי ליה מ"ע שהזמן גרמא אנדרוגינוס מוציא את מינו שאם זה זכר וגם זה זכר ואם זה נקבה גם זה נקבה טומטום אפילו מינו אינו מוציא שמא זה יקרע וימצא נקבה והאחר ימצא זכר. מי שחציו עבד וחציו בן חורין אפילו לעצמו אינו מוציא דלא אתי צד עבדות ומוציא צד חירות וצריך שיתקע לו אחר ואע"פ שנשים וקטנים פטורין יכולין לתקוע ולברך ואין מוחין בידן ואין כאן משום

איסור תקיעה ב"ט ולא משום ברכה לבטלה וכתב בעל העיטור אחר שיצא כבר אינו יכול לתקוע להוציאן א"כ לא יצא שנמצא תוקע להוציא את עצמו וכן נוהגין באשכנז לתקוע לנשים היולדות קודם שיתקעו בב"ה כדי שיוציא התוקע גם את עצמו ואב"ה כתב שאפילו אחר שיצא יכול לתקוע להם ולהוציא השופר בשבילם אפי' דרך רה"ר ולזה הסכים א"א ז"ל: המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה דמצות לאו ליהנות ניתנו: וצריך שיכוין התוקע להוציא השומע שאם תקע ולא כיון להוציא לא יצא דא"ר זירא לשמעיה איכוין ותקע לי פי' התכוין להוציאני אלמא בעי דעת שומע שיכוין לצאת ודעת משמיע שיכוין על זה להוציא ולית הלכתא כרבא דאמר התוקע לשיר פי' לשורר ולא נתכוין לתקיעת מצוה יצא דקי"ל מצות צריכות כוונה וכ"כ בהלכות גדולות הלכך המתעסק שאינו מכוין לתקיעת מצוה אלא מלמד לאחרים לתקוע לא יצא והשומע ממנו לא יצא וה"מ דבעי שיכוין בפרט להוציא זה השומע ביחיד התוקע אבל ש"צ התוקע מסתמא דעתו להוציא כל השומעין דתנן היה עובר אחורי בית הכנסת ושמע קול שופר או קול מגילה אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא והרי"ף גיאת פסק כרבא דמצות אין צריכות כוונה ותוקע לשיר יצא ומתעסק היינו טעמא דלא יצא שלא נתכוין לשמוע אלא לתקיעה בעלמא וכן פסק ר"ח ורב שרירא שדר ממתיבתא דהלכתא כרבא ומיהו מדאשכחן לרבי זירא דאמר לשמעיה איכוין ותקע לי אמרינן לא לעביד לכתחלה אלא יכוין במצוה ואם לא נתכוין יצא וא"א הרא"ש ז"ל פסק דמצות צריכות כוונה:

סימן תק"צ

סדר תקיעה והכשירה דתנן סדר תקיעה ג' של שלש דג' פעמים כתיבי תרועה בתורה ב' בר"ה ואחד ביובל וילפי' ר"ה מיניה ובכל תרועה ילפי' מקראי שיש תקיעה לפניו ולאחריה הרי ג"פ תקיעה תרועה תקיעה ותקיעה ילפינן מקרא שהוא העברת קול פשוט אבל תרועה לא ידעינן מאי היא אלא מדמתרגמי' תרועה יבבא אלמא שהוא כקול שאדם משמיע כשהוא בוכה ומיילל דילפינן מאימיה דסיסרא דכתיב ותיבב ועדיין אין אנו יודעין אם הוא כאדם הגונח מלבו כדרך החולה שמשמיע קולות קצרים קול אחר קול ומאריך בהם קצת והוא הנקרא גנח או כאדם המיילל ומקונן שמשמיע קולות קצרים תכופות זה לזה והוא הנקרא יליל או אם הוא שניהם כאחד הלכך מספיקא אנו עושין הכל תקיעה וג' שברים שהוא גנח וקול אחר שיש בו קולות קצרים תכופים שהוא יליל ואח"כ תקיעה ועושין כן ג"פ ואחר כך תש"ת ג"פ שאם תרועה היא שברים לא עשינו כלום שייליל הפסיק בין תרועה לתקיעה אחרונה ואנן בעינן שלא יהא ביניהם דבר המפסיק ואח"כ תר"ת ג"פ שאם תרועה יליל היא א"כ הפסיקו השברים בין תקיעה ראשונה לתרועה ע"כ צריך תשר"ת ג"פ ותש"ת ג"פ ותר"ת ג"פ: שיעור תקיעה כתרועה ושיעור תרועה כשלשה יבבות פירש"י ג' כחות בעלמא כל שהוא ולפי זה צריך ליזהר בשברים שלא יאריך בכל שבר כג' יבבות שהן ג' כחות כל שהוא שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה שהרי שיעור תקיעה כג' קולות של כל שהוא וצריך להאריך בתקיעה של תשר"ת יותר משל תש"ת ובשל תש"ת יותר מבשל תר"ת דהא שיעור תקיעה כתרועה ותשר"ת אנו עושין משום שמא תרועה היא גנח ויליל ע"כ צריך להאריך בתקיעה כשיעור שניהם ותש"ת משום שמא תרועה היא שברים שהם ג' קולות מופסקים הלכך צריך להאריך בתקיעה כשיעורן ותר"ת משום שמא היא יליל שאינו אלא קול אחד לכן א"צ להאריך בתקיעה אלא כשיעורו ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש שאין בה שיעור למעלה ויכול להאריך בה כמו שירצה וכן בתרועה אע"ג דשיעורה כג' יבבות יכול להאריך בה כמו שירצה וכן בג' שברים אין לחוש אם מוסיף עליהן ועושה ד' או ה' כי שברים תרועה היא ויכול להאריך בה כמו

שירצה ורש"י פירש שברים ארוכים מיבבות אבל בעל העיטור כתב מסתברא ג' שברים ג' קולות קטנים מופסקים וג' יבבות כשיעור ג' שברים אלא שאין הפסק ביניהם ולא פליגי בשעורי אלא שזה עושה שברים קטנים בהפסק כגון גונח וזה עושה בלא הפסק והוא יליל והכל שוה וכ"כ הרמב"ם ז"ל ולפי זה א"צ להאריך בתקיעות של תשר"ת יותר משל תר"ת וסברא ראשונה היא דעת התוספות וכן דעת אדוני אבי ז"ל: כתב ר"ת דג' שברים צריך לעשותן בנשימה אחת שהוא במקום תרועה אבל ג' שברים ותרועה דתשר"ת לא עבדינן בנשימה אחת דגנוחי ויליל בנשימה אחת לא עבדי אינשי וכן כתבו רוב המפרשים שחשבו ל' קולות בתקיעות אבל רי"ף גיאת כתב שצריך לעשותן בנשימה אחת ועל כן לא חשב בהן אלא כ"ז קולות וכ"כ אדוני אבי ז"ל וז"ל ושברים ותרועה יש לעשותן בנשימה אחת משום דלמא גנוחי גנח וילולי יליל והכל תרועה אחת ואע"פ שאין דרך האדם לגנוח ויליל בנשימה אחת מ"מ תרועה היא נוחי ויליל ובעינן שתהא התרועה בלא הפסק ואם תקע תקיעה ותרועה ותקיעה בנשימה אחת לכאורה לא יצא שאין כאן לא ראש ולא סוף ומיהו בירושלמי לא משמע כן דגרסינן התם עשאן בנפיהא אחת יצא ע"כ ואם האריך בתקיעה אחרונה של תשר"ת כשיעור ב' תקיעות כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשר"ת ובשביל הראשונה של תשר"ת קאמר בירושלמי שאינה עולה לו כלל אפילו במקום אחרונה של תשר"ת אבל בגמרא דידן מוכח שעולה לו בשביל אחת ולא בשביל שתים: מעשה אירע במגנצא שטעה התוקע בסדר שאחר שתקע ב"פ תקיעה שברים תרועה תקיעה טעה בשלישית ואחר שתקע שני שברים התחיל להריע וקצת הקהל החזירוהו לראש וקצתם אמרו לו תקע שבר אחר וסיים והוא התחיל לתקוע כבתחלה ותקע ג"פ תשר"ת ואמר ה"ר אליעזר בר נתן דשלא כדין החזירוהו וגם התוקע עבר על שבות דרבנן שלא הפסיד סדרו במה שהתחיל להריע אחר שני השברים כיון דשברים ותרועה שניהם משום תרועה דקרא עבדינן להו שמא גנוחי ויליל והכל תרועה אחת היא והוי ליה כאילו נתקלקל בשברים שחוזר אליו אלא היה לו לחזור ולתקוע שבר אחר ולהריע ודאי אם גמר התרועה שהתחיל בה בטעות הוי הפסק כיון דג' שברים יש להן להיות זה אחר זה והופסקו בתרועה הוי כתרועה שנחלקה לשנים ואינה כלום וצריך לחזור ולתקוע תשר"ת אבל שני תשר"ת הראשונים לא הפסיד וא"א הרא"ש ז"ל כתב אפילו אם גמר התרועה בין השברים לא הפסיד התקיעה שתקע אלא חוזר ותוקע ג' שברים ומריע ותוקע דכיון שהכל היא תרועה שהרי אנו עושין גנח ויליל משום דלמא תרווייהו תרועה א"כ חדא תרועה היא אלא שנתקלקלה ולא הוי הפסק מידי דהוה אפעמים שהתוקע מתחיל לתקוע ואין הקול עולה לו יפה ופוסק וחוזר ומתחיל לתקוע או להריע ולא מפסל מה שתקע כבר בשביל שהפסיק בקול קצר שהשמיע בשופר דלא מקרי הפסקה כיון שאינו קול אחר שאינו מעין התקיעה ולא דמי להא דתקין ר' אבהו דאמרינן דשברים או תרועה הוי הפסק דהתם אם תרועה גנח הוי יליל קול אחר לגמרי ואם הוא יליל הוי גנח קול אחר לגמרי אבל הכא שניהם קול אחד של תרועה ואם עשה ד' או ה' שברים זה אחר זה בלי הפסק אין בכך כלום שהרי לכתחלה יכול לעשות מהם כמה שירצה אבל אם עשה ב' תרועות זו אחר זו או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק שלא לשם תקיעה והפסיק בה בין תרועה לתקיעה או לאחר שתקע ג' שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע שברים אחרים י"א דלא הוי הפסק אלא כשמפסיק בתרועה בין שברים לתקיעה או שמפסיק בשברים בין תקיעה לתרועה אבל כי האי שתקע שתי תרועות זו אחר זו או שתקע באמצע תקיעה כמתעסק לא הוי הפסק לחזור לראש אלא גומר ויוצא ולא נתקלקל הסדר והרמב"ן כתב דבכולהו הוי הפסק והביא התוספתא תקע והריע וחזר והריע וחזר ותקע אין בידו אלא אחת פ"י תקיעה האחרונה אבל הראשונה הפסיד בשביל התרועה שהפסיק באמצע ומזו התוספתא אין קושיא לדברי

א"א הרא"ש ז"ל שכתב שאפילו אם גמר התרועה בטעות לא הוי הפסק שהוא לא אמר כן אלא בתשר"ת שהתרועה של הטעות היא מעין התרועה שיש לו לתקוע אבל בתר"ת שגמר התרועה מה שמריע אח"כ הוי הפסק ואם תקע ב' תשר"ת או תש"ת או תר"ת כהוגן וטעה בשלישית י"א שצריך לחזור כל הסימן מראש ג"פ והרמב"ן כ' שא"צ לחזור אלא לאחרון שטעה בו :

סימן תקצ"א

ואחר שיגמור התקיעות מיושב יתחיל ש"צ אשרי העם יודעי תרועה וגומר עד תרום קרננו ויאמר אשרי יושבי ביתך וגומר ומחזיר ס"ת למקומו ואומר קדיש ומתפללין הצבור בלחש תפלת מוסף אע"ג דקי"ל כר"ג דאמר ש"צ פוטרן דתנן כשם שש"צ חייב כך כל אחד ואחד חייב רבן גמליאל אומר ש"צ פוטר את הרבים ואסיקנא הלכה כרבן גמליאל דאמר בר"ה וי"ה כ ש"צ מוציא לכל מי שהוא בב"ה ושמעו ממנו התפלה מראש ועד סוף אפי"א אם הוא בקי ויודע להתפלל ומי שהוא אנוס ואינו יכול לבא לבית הכנסת כגון עם שבשדות וזקן וחולה הוא פוטר אפילו לא בא לב"ה מ"מ מוטב שיתפללו יחידים כי מי שירצה לצאת בתפלת ש"צ צריך שיכוין לכל מה שאומר ש"צ ואם חסר אפלו מלה אחת שלא כיון לה לא יצא ואין כל אדם יכול לעמוד בזה וכ"ש לבעל העיטור שכתב שאין ש"צ פוטר אלא מי שאינו בקי אבל בקי אפילו אם הוא בב"ה אינו פוטר הלכך טוב הוא שיתפלל כל יחיד ויחיד וכן נוהגין. ובענין תפלת המוסף של צבור כתב הרי"ף גיאת שנהגו בב' ישיבות בבבל שאין הצבור מתפללין אלא שבע וש"צ יורד ומתפלל תשע והביא תשובות הרבה לגאונים לרב נטרונאי ולרב עמרם שמעולם לא התפללו צבור בר"ה אלא שבע ורב האי ורב שרירא כך אמרו והוא כתב קבלנו מחכמים גדולים ובעלי הוראה ואנשי מעשה שקבלו גם הם מחכמים גדולים שלפניהם כגון רב שמואל הלוי שקבל מרב חנוך גדול שבדור הלכה למעשה שמתפללין תשע והרמב"ן ז"ל דחק להעמיד דברי הגאונים כי אמר שכך היה המנהג ברוב ישראל עד שבא הרי"ף גיאת והחזיר מקצת המערב למנהג שלנו על כן דחק ליישב מנהג הראשון ולא נהירא לא"א ז"ל וכתב אדרבה מי שמתפלל שבע הוי ברכה לבטלה כיון שמחסר מהברכות ומנהג אבותינו תורה היא ואין לשנות ואומר אבות וגבורות וקדושת ה' מלכיות וכולל עמהם קדושת היום זכרונות ושופרות עבודה והודאה וברכת כהנים המלכיות מתחיל אתה בחרתנו ומפני חטאינו וכו' כתב ר"ת שצריך להזכיר קרבנות המוספין בכל תפלות של מוסף שהן במקו' הקרבת המוספין ואין יוצאין במה שאומר ככתוב בתורתך ע"י משה עבדך אבל של ר"ח אין צריך להזכיר בר"ה שדי לו במה שאומר מלבד עולת החדש ומנחתה שבזה נכלל כל מוספי ר"ח העולות וכדי להזכיר גם השעיר שהוא חטאת יאמר ושני שעירין לכפר ושני תמידין כהלכתן ושאר המפרשים לא פירשו כן אלא שיוצא ידי המוספין במה שאומר ככתוב בתורתך וכו' כי היכי שיוצא בו ידי מלכיות וזכרונות ושופרות וכן נוהגין בספרד שא"א פסוקי הקרבנות אלא בשבת ור"ח דרגילי בהו ולא אתי למטעי אבל בשאר מועדים דלא רגילי בהו אתו למטעי לכך אין מזכיר אותם : ובעל העיטור כתב כיון שאומר יום הזכרון הזה אצ"ל ראש חדש הזה שבכלל יום הזכרון הוא ואם בא לומר מוספי החודש והזכרון כולל אותם בכלל הזכרון ואומר את מוסף יום הזכרון הזה נעשה ונקריב לפניך כאמור ובחודש השביעי וגו' ובראשי חדשיכם ואצ"ל יום ראש חדש הזה ור"ע כתב שא"א רק מלבד עולת החודש ומנחתה ושני תמידין כהלכתן וגדולי מגנצא הנהיגו שאין להזכיר ר"ח כלל ואפילו מלבד עולת החודש ומנחתו אין לומר וכן פ"י בערוך איזה חג שהחודש מתכסה בו שא"א ובראשי חדשיכם לא בתפלה ולא בזולתו פירוש לא במוסף ולא בבוקר כשקורין פרשת הקרבנות שיש מקומות שקורין בר"ח בבקר

לאחר שקראו פרשת התמיד ובראשי חדשיכם כמו שאומרים בשבת וביום השבת וכ"כ קצת מהגאונים שאין לומר ובראשי חדשיכם שחרית בר"ה כי היכי דלא לזלו במועדות שאם יאמרו אותו בשני יאמרו שני עיקר כמו בשאר ראשי חדשים של כל השנה ואתו לממני מועדים משני אבל ה"ר יצחק בר"א כתב שיש לאומרו בשני כמו בראשון כמו שאומרים בשני ובחדש השביעי באחד לחדש ה"נ אמרי' ובראשי חדשיכם דהיינו ר"ח היינו אחד לחדש ואדוני אבי הרא"ש ז"ל היה נוהג לומר במוסף פסוקי הקרבנות כמו ר"ח ואומר עלינו לשבח ורב עמרם כתב שאין ליחיד לאומרו במקום שיש ש"צ וכבר נוהגין לאומרו וכ"כ רב משה גאון יחיד דמצלי בר"ה בלחשה אי גמר עלינו לשבח לימא ואי לא לימא מלוך ואוחילה נראה מתוכו שאין ליחיד לאומרו שהוא רשות לש"צ אין פוחתין מי' פסוקים שמלכות בכל אחד מהם ומי' זכרונות ומי' שופרות ורבי יוחנן בן נורי אמר אפי' לא אמר אלא ג' מלכיות וג' זכרונות וג' שופרות כגון שאמר אחד של תורה ואחד של נביאים ואחד של כתובים יצא והלכתא כוותיה ואפי' לא אמר מהם כלום אלא ובתורתך כתוב לאמר יצא ודאי אם התחיל פסוק א' של תורה צ"ל עוד א' של כתובים וא' של נביאים אבל אם אינו רוצה לומר כלום יכול לפטור עצמו במה שאומר ככתוב בתורתך שאז כולל אותם כולם ביחד שגם נביאים וכתובים מקרו תורה: ומ"מ נוהגין כת"ק לומר עשרה ומתחיל ואומר בשל תורה ככתוב בתורתך ואומר ג' של תורה ואח"כ ובדברי קדשך כתוב לאמר ואומר ג' של כתובים ואח"כ וע"י עבדיך הנביאים כתוב לאמר ואומר ג' של נביאים וחוזר ואומר ובתורתך כתוב לאמר ומסיים בשל תורה ואם סיים בשל נביא יצא: ואם בא להוסיף על עשרה כתב אבי"ה שיכול להוסיף וכ"כ הרמב"ם ז"ל בשם הגאונים שלא אמרו אלא אין פוחתין אבל אם בא להוסיף מוסיף כ' רב האי ונהגו לומר מלכיו' כסדר שהם כתובים בתורה ה' ימלוך לעולם ועד לא הביט און ויהי בישרון ואע"ג דבגמרא אינו מזכיר כזה הסדר ואומר מלוך וחותרם מלך על כל הארץ וכו' ואין היחידים נוהגין לומר באשכנז היום הרת עולם אלא בחזרת ש"ץ התפלה על התקיעות שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד הוי מלכות ויוצא בו ידי מלכות וכן וידעת היום והשבות אל לבבך וכן אתה הראת לדעת שאו שערים ראשיכם קדמאה עולה במקום ב' שיש בו ב"פ מלך ובתראה עולה במקום ג' שיש בו ג"פ מלך זכרונות אתה זוכר וכו' ונהגו להפסיק בין ב' פסוקים שבירמי' לומר באמצע פסוק אחד של יחזקאל לפי שדומין זה לזה ובטוליטולא נוהגין לומר יעלה ויבא בזכרונות ומנהג טוב הוא ובאשכנז אין נוהגין וחותרם בא"י זוכר הברית פקדונות וה' פקד את שרה עולה במקום זכרונות וכן פקד פקדתי אתכם דברי רבי יוסי ר"י אומר אינו כזכרונות והלכה כרבי יוסי ומ"מ נהגו כרבי יהודה: שופרות אתה נגלית וכו' וחותרם בא"י שומע קול תרועת עמו ישראל היום ברחמים ונוהגין להרבות בפסוקי דשופרות ואין לחוש תרועה הרי היא כשופרות כגון יום תרועה יהיה לכם הלכך זכרון שיש בו תרועה כגון שבתון זכרון תרועה יכול לאומרו עם הזכרונות ועם השופרות ומלכיות שיש עמהם תרועה כגון ותרועת מלך בו יכול לאומרו עם המלכיות ועם השופרות כ' אבי"ה יש שאין משלימין למנין י' פסוקים של זכרונות וזכרתי להם ברית ראשונים וכן וביום שמחתכם לפי שאין סמוכים לשאר המקראות כמו מלכיות שאומר מיד ובתורתך כתוב לאמר שמע ישראל ועוד שאין בו שופר אלא חצוצרות ולא יתכן דבריהם שהרי שנינו ומשלים בתורה ולדבריהם לא השלימו בתורה ומה שהרחיקום לפי שהפסוק נופל על לשון של תפלה ומיהו תימא למה תקנו לומר פסוק שיש בו חצוצרות ולא שופר הלכך ע"כ צ"ל שאינו משלים ומה שאומר ומסיים בתורה היינו היכא שלא אמר אלא י' אבל אם הוסיף לא חיישינן ומסיים כדבעי ואנו מוסיפין פסוקים בזכרונות ושופרות ומכל מקום סודרי התפלה חזרו אחר פסוק של תורה והרמב"ן היה מסיים בשופרות לא הביט און ביעקב אע"פ

שכבר אמרו עם המלכיות הא אמרינן אם רצה אומרו עם המלכיות ועם השופרות והרי"ץ גיאת היה אומר יום תרועה יהיה לכם וא"א ז"ל כ' ואני אומר שאין לשנות ממטבע שנהגו בו אבותינו וכי היכי דתרועה בלא שופר מקרי שופר ה"ה נמי תקיעה ומשום דכתיב ב' חצוצרות לא גרע והכי מוכח בירושלמי שהיו משלימין בו בשופרות : א"א מלכיות זכרונות ושופרות של פורענות מלכיות כגון חי אני נאם ה' אלהים אם לא ביד חזקה ובחמימה שפוכה אמלוך עליכם זכרונות כגון ויזכור כי בשר המה שופרות כגון תקעו שופר בגבעה אבל אם בא לומר מלכיות זכרונות ושופרות מפורעניות של עו"ג אומר מלכיות ה' מלך עולם ועד אבדו גוים מארצו זכרונות זכור ה' לבני אדם שופרות וה' אלהים בשופר יתקע והלך וגו' וא"א זכרונות של יחיד אפי' הן לטובה כגון זכרה לי אלהי לטובה זכרני ה' ברצון עמך אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי דריש שתא בתלת שעי קמיתא ביחיד זימנן דמיפקד דינא עליה ומדחי :

סימן תקצ"ב

ואח"כ מחזיר ש"צ התפלה כדי לתקוע על סדר הברכות דתנן מי שבירך ואח"כ נתמנה לו שופר תוקע ומריע ותוקע פירוש שהתפלל תשעה ברכות ולא היה לו שופר ואחר כך נזדמן לו שופר ודייקין טעמא שלא היה לו שופר אבל אם יש לו שופר תוקע על סדר הברכות ומוקמי ליה דוקא בצבור אבל יחיד אפילו אם יש לו שופר אינו מפסיק בברכות לתקוע הלכך מחזיר ש"צ התפלה ותוקעין למלכיות תשר"ת פ"א ולזכרונות תשר"ת ולשופרות תר"ת ומן הראוי שיתקעו למלכיות תשר"ת תשר"ת פ"א וכן לזכרונות וכן לשופרות והכי איתא בערוך שכתב והני דמחמירין תוקעין ל' כדיתבין ולי' בלחש ולי' על הסדר כנגד ק' פעיות דפעי אימיה דסיסרא ואילין י' אינון כשגומרין כל התפלה דכל תקיעתא דיחידאי מיבעי להיות י' תשר"ת תשר"ת פ"א ואינון ק' ור"ת הנהיג לתקוע תשר"ת למלכיות וכן לזכרונות ולשופרות ועוד מנהגים אחרים והעיקר כמ"ש וכ"כ רב אלפס בדין הוא שיהיו תוקעין על סדר ברכות כדרך שתוקעין כשהן יושבין אלא כיון שאין הברכות מעכבות התקיעות הרי יצאו י"ח באותן שתקעו כשהן יושבין ודי להם לתקוע תשר"ת תשר"ת פ"א על סדר ברכות פ"א שלא להטריח הצבור וכן המנהג בכל העולם ובב' ישיבות ואם שח בין התקיעות שמיושב או אחר שגמר שמיושב קודם לאותן שמעומד שהם על סדר הברכות א"צ לחזור ולברך ומיהו יש לגעור במי שמשח ל"ש תוקע ול"ש צבור שאינו מברך לתקוע אלא לשמוע קול שופר ובשביל כל הצבור הוא מברך :

סימן תקצ"ג

ברכות של ר"ה וי"ה מעכבות זו את זו שאם אינו יודע כולם לא יאמר מה שיודע מהם אלא לא יאמר כלל וכן בתקיעות אם הוא בקי בתקיעה תרועה תקיעה יתקע ואם אינו בקי בשלשתן לא יתקע כלל אבל ברכות ותקיעות אין מעכבות זו את זו ואיזה שיודע מהם יעשה :

סימן תקצ"ד

יחיד שלא תקע חבירו יכול לתקוע לו להוציא י"ח ככל המצות שאדם מוציא את חבירו : יחיד שלא התפלל ט' ברכות אין חבירו יכול להוציאו שאין יחיד נעשה שליח לחבירו להוציאו ידי תפלה אא"כ ב' כתב הרי"ץ גיאת הא דאמרין סופר מברך ובור יוצא דוקא בבה"מ וברכת המצות שנהגו להשמיען אפילו ליחיד משא"כ בתפלה שלא נתקנה אלא בלחש והכי שדר רב שרירא אין רשות למתפלל להשמיע קולו ולהוציא את שאינו בקי עד שירד לפני התיבה :

סימן תקצ"ה

מצוה בתוקעין יותר מבמברכין כיצד שני עיירות באחת תוקעין ואין מברכין שאינן יודעין הברכות ובאחת מברכין ואין להם שופר לתקוע הולך למקום שתוקעין ולא למקום שמברכין אפילו התקיעה ספק והברכה ודאי:

סימן תקצ"ו

כתב ר"ע לאחר תפלה מריעין תרועה גדולה בלא תקיעה כדי לערבב השטן ורב האי כתב לא בתורת מנהג אנו עושין אלא מכי אתא ר' יצחק ואמר מכי מסיים ש"צ תקיעתא ביבנה לא שמע איניש אודניה מקל תקיעתא למדנו שיחידים היו רגילין לתקוע אחר התפלה ואם אין עושין כן אין עיכוב בדבר שכבר יצא ידי חובתו ואחר שגמר ש"צ התפלה אומר קדיש ונפטרין לבתייהם לשלום:

סימן תקצ"ז

ואוכלין ושותין ושמחין ואין להתענות בו כלל ורב נטרונאי ז"ל כתב ביום א' של ר"ה א"א לישיב בו בתענית משום דמדאורייתא הוא אבל ב"י שני ושבת לית בהו קושיא משום ד"י ימים אינון משונין מכל ימות השנה לפיכך נהגו רבותינו לישיב בהן בתענית בין בחול בין בשבת וכתב א"א ז"ל דבריו תמוהין שאוסר להתענות ב"י ראשון של ר"ה והתיר להתענות בשבת ונראין דברי רבינו הא"י שכתב להתענות ב"י שני של ר"ה אנו רואין שיפה הוא שלא להתענות שכך אמרו פרנסי ישראל הראשונים לישראל לכו אכלו מעדנים ושתו ממתקים וכן בשבת שובה אין אנו רואין שיתענה האדם שהרי תשעה באב שהוא תענית חמור לא רצו לקבוע בשבת וכ"כ הרי"ף גיאת שאין להתענות ד"י ימי תשובה איקרו ימי צום לא איקרו וכן יראה מהמדרש שהבאתי למעלה כי מי גוי גדול וכו' ואיתא הכי בירושלמי בר"ה מתריעין ולא מתענין:

סימן תקצ"ח

מנחה אומר ש"צ תהלה לדוד ואומר סדר קדושה וקדיש ומתפללין כמו ביוצר ואם חל בשבת כתב ר"ע שאומרין צו"צ כמו בשבת דעלמא דכיון שהוא יום דין אומרין צו"צ משום צדוק הדין ושראוי לאומרו ביום דין:

סימן תקצ"ט

ערבית מתפללין כמו בליל ראשון ואם חל בשבת כתב אב"י שאלתי לרבותי אם יש לומר ותודיענו מפני שאומרים בו וחגיגת הרגל וראש השנה אינו לא חג ולא רגל והשיבוני דאעפ"כ אומרים ותודיענו כי היכי דאמרין במ"י ט בהבדלה בין יום השביעי לששת ימי המעשה דאמרין סדר הבדלות הוא מונה הכא נמי סדר התיקון הוא אומר:

סימן ת"ר

ביצה שנולדה ב"י ט הראשון של ר"ה או שום ד"א שנתלש בו מן המחובר אסור גם בשני אע"ג דבשאר י"ט מותר בשני הכא אסור דתרווייהו חשיבי כחדא קדושתא ולענין זמן בליל י"ט ב' על הקידוש וביום השני על השופר כתב רש"י בתשובה רבותי אומרין שא"א זמן אלא בראשון דקדושה אחת הן וכחד יומא אריכא דמי אבל אני אומר שצ"ל זמן וכן נוהגין במקומינו ובכל המקומות שעברתי ואין חילוק בין י"ט של ר"ה לשאר י"ט של גליות אלא לענין ביצה ומחובר לאסור של זה בזה וטעמא משום דאף בזמן ב"ד פעמים היו עושין ב' ימים אע"פ שלא היה שם ספק שיום ב' הוה עיקר

י"ט והיו גומרין יום א' בקדושה שלא יזלזלו בו לשנה הבאה אבל לענין זמן ממ"נ אי ספק הוא אומר זמן ואי אמנהגא דב"ד סמכינן שהיו נוהגין היום קודש ולמחר קודש אומרים זמן דהא מיום ב' היו מונין תיקון המועדות והוא עיקר ר"ה וצ"ל בו זמן וכן הלכה וכ"כ רשב"ם בשם זקינו רש"י וכתב דמסתבר טעמיה וכן דעת בעל העיטור והגאונים כתבו שאין לומר זמן בב' לא בקידוש ולא בשופר וכתב א"א ז"ל וטוב שיקח אדם פרי חדש ויניחנה לפניו ויברך שהחיינו ויהא דעתו גם על הפרי ויצא ידי ספק וכן היה נוהג הר"מ מרוטנבורק ע"כ ונ"ל שאם חל יום ראשון בשבת דלכ"ע י"ל זמן בשופר ביום שני כיון שלא תקעו בראשון :

סימן תר"א

בשני מתפללין ותוקעין כמו בראשון וקורין בפרשת וירא אליו מן והאלהים נסה את אברהם עד סוף סדרא ומפטיר קורא כמו אתמול ומפטיר בירמיה כה אמר ה' מצא חן במדבר עד הבן יקיר לי אפרים ובמוצאי ר"ה מבדילין כמו במ"ש אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש :

סימן תר"ב

למחרתו מתענין ומתפללין תפלת תענית והוא צום השביעי האמור בפסוק ובהל' תענית פירשתיו ובכל הימים שבין ר"ה ליוה"כ מרבין בתפלות ובתחנונים כמ"ש למעלה ומוסיפין באבות זכרנו ובגבורות מי כמוך ובהודאה וכתוב לחיים ובשים שלום בספר חיים ובאשכנז נוהגין לומר בוקר וערב אחר סיום שמ"ע א"מ על אלפא ביתא וכ"כ ר"ע והיחידים מתענין בהן חוץ מבשבת שאין להתענות בו כלל ונוהגין בספרד שגם בשבת מרבין לומר סליחות ותחנונים ואני תמיה על מנהגם שהרי אין מריעין בשבת ואיכא מ"ד הרעה בפה פי' לומר העניות והם אומרים עניות ותחנונים ובאשכנז אין נוהגין כן :

סימן תר"ג

ירושלמי ר"ח מפקיד לרב אי את יכול למיכל כולי שתא בטהרה אכול ואי לא אכול שבעה ימים בשתא וכתב אבי"ה קבלתי אלו הם שבעה ימים שבין ר"ה ליוה"כ ע"כ וקורא אותן ז' ימים לפי שבר"ה לא היה צריך להזהר לאכול בטהרה שפשיטא שיאכל בטהרה שחייב אדם לטהר עצמו ברגל ולא נשאר עדיין אלא ז' ימי חול שהוצרך להזהירו עליהן וע"כ נוהגין באשכנז שאף מי שאינו נזהר מפת של עו"ג בעשייתו הוא נזהר :

הלכות יום הכפורים

סימן תר"ד

תני רב חייא בר רב מדיפתי ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחדש וכי בתשעה מתענין והלא ב' מתענין ללמדך שכל האוכל ושותה בט' מעלה עליו הכתוב כאילו התענה ט' וי' וה"ק קרא הכינו עצמכם בתשיעי לעינוי של מחר ומדאפקיה רחמנא לאכילה בלשון עינוי א"כ חשיב כמו עינוי כאילו התענה ט' וי' פירוש כאילו נצטוו להתענות בשניהם והוא מאהבת הקב"ה את ישראל שלא צוה להתענות אלא יום אחד בשנה ולטובתם לכפר עונותיהם וציום שיאכלו וישתו תחלה כדי שיוכלו להתענות ושלא להזיק להם העינוי משל למלך שהיה לו בן יחיד וגזר עליו להתענות יום אחד וצוה להאכילו

ולהשקותו קודם כדי שיוכל לסבול וכן נוהגין להרבות בו בסעודה ומביא במדרש מעשה בשוטר העיר שאמר לעבדו קנה לי דגים ולא מצא אלא דג אחד ונתן בו זהוב והיה שם יהודי חייט והוסיף עליו עד שהעלוהו לחמשה ונשאר לחייט בא העבד אל אדוניו וספר לו כל המאורע שלח השוטר אחר החייט ואמר לו מה מלאכתך אמר לו חייט אמר לו ולמה קנית דג שזה זהוב בה' זהובים ולא עוד אלא שלקחתו מיד עבדי ששלחתיו לקנותו לי השיב לו והיאך לא אקננו אפילו בי' כדי לאוכלו ביום כזה שצונו הקב"ה לאכול ולשתות ושאונו בטוחים שהקב"ה יכפר לנו עונותינו אמר לו א"כ יפה עשית ופטרו והלך לשלום :